

IZ DRUŠŤVA

**GOVOR PREDSDJEDNICE DRUŠTVA PRIJATELJA
KULTURNE BAŠTINE SPLIT, DR. SC. IVANKE KUIĆ,
ODRŽAN NA SVEČANOJ AKADEMIJI POVODOM
OBILJEŽAVANJA 50. OBLJETNICE NJEGOVA
DJELOVANJA NA SPLITSKOME SUSTIPANU,
6. kolovoza 2021. godine**

UDK: 001.32(497.583Split)“1971/2021“
Primljeno: 15. lipnja 2022.

dr. sc. IVANKA KUIĆ
Rovinjska 4
21000 Split, HR
kuicivanka@gmail.com

Poštovani članovi i prijatelji Društva prijatelja kulturne baštine Split, poštovani gradonačelnice grada Splita, dr. sc. Ivica Puljak, poštovani gosp. intendant HNK-a u Splitu, gospodine Srećko Šestan,

okupili smo se ovdje kako bismo večeras, usprkos vremenu opterećenom epidemiološkim mjerama, zajednički obilježili ovaj značajni datum našega Društva: 50. obljetnicu djelovanja. Kao što je poznato, Društvo prijatelja kulturne baštine Split osnovano je 23. lipnja 1971. godine pa mi večeras obilježavamo 50 godina njegova aktivnoga i kontinuiranog djelovanja. Pola stoljeća organiziranog djelovanja, zalaganja za zaštitu i očuvanje kulturne i prirodne baštine, obilježenog suprotstavljanjima narušavanju ravnoteže prostora, vremena i povijesnog kontinuiteta, konstantnom budnosti, podsjećanjem na simboličke oznake kao identitetske poveznice, na grupe i pojedince koji čine širi kontekst življenja u našoj sredini, na ključne gradske referentne točke i dužnost prema splitskoj javnosti jedne civilne udruge koja se bavi pitanjem očuvanja povijesne baštine, njezina društvenog pozicioniranja i tematiziranjem kulturnog sjećanja kao identitetskih poveznica s prostorom i vremenom – vrijedni su našeg zajedničkog obilježavanja. Večerašnja proslava obljetnice Društva značajna je podsjetnica na suvremenu povijest ovoga grada, na činje-

nicu da je radom Društva briga za povijesnu baštinu postala bitnim dijelom društvenog, političkog i kulturnog života Splita, da je reprezentacija socijalnog okvira kulture sjećanja postala dijelom identitetskog i povijesnog propitivanja, vrijednosnog sustava i stanja intelektualne budnosti. Sve se to događalo usprkos teškim ratnim vremenima i problematičnim kontekstima. Obilježavanje 50. obljetnice vraća nam sjećanje na početke, rast i razvoj Društva i nas samih – članova i prijatelja, na svrhu zajedničkog djelovanja na koju smo se osobnim izborom odlučili.

Tema kulturne baštine ima dugu recepcijsku tradiciju u Splitu koju rekapituliramo u književnosti i povijesti i citiramo u svakodnevnom životu. Zahvaljujući kulturnom pamćenju, tema zaštite i očuvanja kulturne baštine postaje vrlo važna još od početka 19. stoljeća, a posebice danas jer smo svjedoci narušavanja njezina integriteta izazvana djelovanjem čovjeka, vremenskim uvjetima i posljedično privatnim interesima. Zasigurno se svi pitamo što mogu stručnjaci, zabrinuti pojedinci, grupe građana i aktivisti učiniti u takvoj situaciji za njezino očuvanje i zaštitu. Svi građani, posebice oni koje nazivamo intelektualcima zbog sposobnosti da prepoznaju problem i aktivno djeluju na nekom području, imaju određenu ideju o kulturnoj baštini, o potrebi njezine zaštite, očuvanja i promocije, jer je ona postala univerzalnom vrijednosti i predmetom brojnih konvencija državnih ili univerzalnih kulturnih sustava. Međutim, u mnoštvu pojedinačnih ideja potrebna je *kritična misao* o baštini koja nije samo skica fragmenata i iskustava koje usvajamo tijekom života, nego je i ideja o aktivnom djelovanju, moralnom i nekompromisnom, koja se može prepoznati kao motivirajuća sila. Današnji građanin-intelektualac teško može sam nešto postići, ma koliko bio vrhunski, ma koliko govorio razumljivim jezikom svakidašnjih potreba ili se javno suprotstavljao djelovanju struktura ili pojedinaca koji narušavaju prihvaćene kulturne vrijednosti. Često se pitamo postoji li onda način koji nas upućuje na to gdje su i na koji način moguće borbe. U situaciji u kojoj brojni građani dijele zabrinutost za stanje spomeničke baštine dolazimo do shvaćanja da je zajedničko djelovanje onaj oblik koji trebamo, dolazimo do pojma *kolektivnog intelektualca*, tj. do skupa pojedinaca, bez obzira na to kojoj profesiji pripadali, koji su angažirani na rješavanju društveno relevantnih pitanja, na promjeni nekih socijalnih realnosti ili mišljenja, na naglašavanju potrebe aktivne recepcijske perspektive aktualnih problema i koji ne bježe od suprotstavljanja prevladavajućim tendencijama. Usudujem se reći

da u Splitu već pola stoljeća djeluje takav društveno angažirani i odgovorni *kolektivni intelektualac* koji baštini misao i potrebu da aktivno sudjeluje u zaštiti i očuvanju spomeničke baštine još od Marka Marulića. U djelovanju Društva prijatelja kulturne baštine Split kao kolektivnog intelektualca sažela se i opredmetila ta povijesno nataložena briga o splitskoj kulturnoj i prirodnoj baštini.

Ideja o osnivanju *Društva prijatelja kulturne baštine Split*, civilne udruge koja će u ime splitske i hrvatske javnosti svojim autoritetom zastupati kulturnu baštinu kojom je Split prebogat, pokazuje da je na temelju historijskih i svakodnevnih činjenica ne samo uočen egzistencijalni problem splitske kulture koji je zahtijevao aktivnu intervenciju, nego i da je definiran i osmišljen plan kao princip aktivnog djelovanja – stvaranje intelektualnog kruga s potencijalom nekompromisnog djelovanja. Ta činjenica da je skupina pojedinaca različitih zanimanja u jednom mnogočlanom tijelu akumulirala povijesno znanje i povezala ga s prostorom i vremenom stvarajući u svojim temeljima esencijalnu moć identiteta, čini posebnost Splita kao mjesta življenja. Udružili su se i okupili snažne ideje kako bi zajednički djelovali i svoje znanje i energiju uključili u rješavanje problema koji su prijetili dezintegriranju grada. Kontekst kulturne baštine kojoj prijeti zapuštanje i razvojni ciljevi Splita doveli su do opasne krize njegova identiteta, a time i do krize odnosa povijesnog prostora i suvremenosti. Atmosfera dviju suprotstavljenih egzistencija dovela je do snažnog tematiziranja povijesti, kulture i sjećanja te do zgušnjavanja dijela stanovništva oko tih tema. Spoznaja o identitetu i funkcioniranju Splita kao povijesnog grada nastalog na antičkim temeljima i načelima univerzalizma, njegovi prostorni i kulturni resursi, njegove dijagonale, etički i moralni stav spram njegovih povijesnih slojeva i potrebe njegovih stanovnika i budućih generacija u temeljima te ideje, postupno se počela ostvarivati 1971. godine. To je ono što obilježavamo 50. obljetnicom.

Split su uvijek pokretali *krugovi* ljudi koji su imali širi uvid u njegov život i percipirali njegov budući razvoj. Njihovi međusobni razgovori, susreti i rasprave doveli su u konačnici do osnivanja *Društva*. U tome je zasigurno imalo udjela i sjećanje na dva prethodna splitska društva koja su se bavila splitskom baštinom: *Za Split iz 1909.* koji je vodio bivši gradonačelnik Vicko Milić i *Za bolji Split iz 1938.* koji je vodio Ivan Meštrović. Kad, pak, govorimo o potrebi osnivanja društva za zaštitu i očuvanje kulturne baštine početkom 70-ih godina, možemo se pozvati na riječi Edwarda Saida: *intelektualci mogu djelovati na mnogim bojištima, na mnogim mjestima i mnogim stilovima čime se odražava*

osjećaj suprotstavljanja i osjećaj angažiranog sudjelovanja. U godinama koje spominjemo prevladavali su sličan osjećaj i potreba.

Osnivački krug, tj. članovi utemeljitelji Društva i članovi osnivačkog odbora izabrani 16. srpnja 1971. u foyeru HNK-a bili su: dr. Jerko Čičin-Šain, prvi predsjednik, ing. Josip Morpurgo (prvi urednik časopisa *Kulturna baština*), potpredsjednik ing. Slavko Sirišević, tajnice, konzervatorica Nevenka Bezić-Božanić i prof. Gordana Sladoljev, blagajnik Josip Viskić i član osnivačkog odbora i dugogodišnja predsjednica ing. Marija Znidarčić. Među članovima utemeljiteljima bili su Ena Iveta-Grizogono, Feliks Šperac, dr. sc. Cvito Fisković (koji je kao stručnjak podržavao osnivanje Društva, ali nije bio član), prof. Vladimir Rismundo i drugi. Od tada do danas promijenilo se štošta: napustili su nas ljudi koji su nam u nasljeđe ostavili novu ideju splitske realnosti, kao i mnogi drugi građani koji su nesebično podržavali rad Društva. Promijenile su se i društvene i političke okolnosti koje su sada u samostalnoj Republici Hrvatskoj omogućile stvaranje kulturnog sustava koji brine o zaštiti jedinstvenosti hrvatske spomeničke baštine. Sjećanje na prve godine djelovanja, na osnivače i članove, još živi zapisano u prvim brojevima časopisa *Kulturna baština* koji izdaje Društvo. Nije moguće navesti sva imena osoba zaslužnih za djelovanje i opstanak Društva u prvim godinama nakon osnivanja. Navest ću samo neka imena osoba koje su značajnije, u duljem periodu doprinijele njegovu aktivnome radu kao stručnjaci, znanstvenici i poklonici ideje o zaštiti spomeničke baštine. Oni su činili intelektualni krug koji je, svaki iz svoje pozicije, pokretački stajao iza ideje i mnogih aktivnosti. Ideja o Društvu bila je kolektivni proizvod. To su prije svega intelektualci koji su djelovali na znanstvenom ili umjetničkom području čuvajući integritet i identitet kulturne baštine: dr. sc. Duško Kečkemet, kompozitor i dirigent Ivo Tijardović, dr. sc. Kruno Prijatelj, dr. sc. Radovan Vidović, dr. sc. Tomislav Marasović, dr. sc. Jerko Marasović, dr. sc. Antun Cvitanić, dr. sc. Živko Anzulović, dr. sc. Željko Rapanić, etnolog Aida Koludrović, dr. sc. Stanko Piplović, danas najstariji član Društva, prof. i čakavski pjesnik Ante Sapunar, dugogodišnji predsjednik, kao i drugi koje zbog kratkoće vremena ne možemo spominjati, ali ih se sjećamo. Da je Društvo bilo potrebno Splitu, pokazuje broj upisanih članova: u prvoj godini djelovanja upisalo se 135 članova iz Splita, Zagreba, Beograda, Dubrovnika, različitih profila zanimanja. Bilo je jasno i nužno potrebno u prvom redu zaštititi i očuvati prošlost i kulturnu baštinu te preduhitriti njezino nestajanje.

Demografskim rastom Splita koji je između 50-ih i 70-ih godina narastao s oko 60.000 na više od 120.000 stanovnika, narasle su i potrebe za ubrzanom izgradnjom novih stanova, ponajviše na istočnoj strani Splita. Problem urbanističkog i arhitektonskog uređenja novih dijelova, kao rezultat ubrzanih promjena, postavio je u žižu intelektualnih rasprava estetske i etičke norme odnosa prema baštini i gradu. Prvi zadatak novog društva bio je u tome da kao glas javnosti surađuje i pomogne stručnim i odgovornim službama u zaštiti kulturne baštine i urbanizaciji grada, da edukacijom među građanima, bez isključivanja pojedinih slojeva stanovništva, razvija poštovanje prema spomeničkoj i prirodnoj baštini, širi razumijevanje prema svemu što nas okružuje, *radi na podizanju smisla za lijepo, čisto i uredno... na uzdizanju odgoja, sve boljeg, skladnijeg i plemenitijeg pristupa* gradu, njegovim ljepotama i znamenitostima, da djeluje nasuprot ogromnoj akumulaciji moći u rukama pojedinaca, odbacuje kriva memoriranja, osuđuje manipulaciju i omalovažavanja. To su bila područja na kojima je *Društvo* kao kolektivni intelektualac trebalo djelovati.

Nije jednostavno nakon 50 godina navesti sve ono što je Društvo radilo i po čemu je zadužilo grad Split. Osvrnut ću se samo na neke aktivnosti: uz entuzijastički rad na osnivanju i pridobivanju članstva, posebno među mladima, u egzistencijalnoj borbi za prostor u kojem bi moglo djelovati, Društvo je već u početku aktivno djelovalo na edukaciji članova, informiranju javnosti o brojnim problemima splitske spomeničke baštine te nastojalo da u drugim okolnim sredinama pokrene osnivanje sličnih društava (Omiš, Klis...). Kako se demografska i urbanistička situacija u Splitu usložnjavala, odgovornost Društva bila je sve veća prema ostvarenju ideala zaštićene baštine. Da bi ojačalo svoje snage, povezuje se s drugim ustanovama u splitskoj kulturi u cilju poboljšanja uvjeta njihova djelovanja, javno istupa i obraća se tijelima vlasti suprotstavljajući se prijedlozima koji narušavaju ili u bitnom utječu na očuvanje povijesne jezgre, prati izradu urbanističkih planova poput PUP-a povijesne jezgre i GUP-a Splita, zalaže se za uređenje Rive i u sklopu toga za rekonstrukciju Monumentalne fontane, kao povratak na njezine identitetske i kulturne vrijednosti, zalaže se za obnovu zgrade HNK-a nakon požara i, da ovdje ne zamaram, brojne druge aktivnosti. Kao pokazatelj svoje relevantnosti, Društvo je na poziv Općine delegiralo predstavnika u tadašnji SIZ kulture, u Komisiju za imenovanje ulica i predjela, u Savjet za izradu Provedbenog urbanističkog plana povijesne jezgre i sl. Značajna je njegova inicijativa označivanje mjesta

sjećanja postavljanjem spomen-ploča kao sjećanje na ljude, mjesta i događaje značajne za Split, primjerice postavljanje ploče na knjižaru Morpurgo ili ploče i križa na Sustipanu kao mjestu mira i sjećanja. To je samo dio aktivnosti kojima Društvo jača integritet i identitet Splita kao zajednice koja pamti. Jednako tako, organizira i brojne znanstvene skupove čime kao civilna udruga doprinosi jačanju kulture sjećanja nasuprot zabrinjavajućem jačanju kulture zaboravljanja ili neznanju. U cjelini Društvo narušava tišinu, traži pravo na diskusiju i sudjelovanje, uključuje javnost i bori se protiv prešutnog odobravanja. Čvrsto zastupa stav da u odlučivanje o graditeljskom nasljeđu i spomeničkoj baštini ne mogu funkcionirati odnosi moći nego odnosi suradnje, povijesnih, etičkih i stručnih kriterija i razumijevanja.

Posebne je aktivnosti Društvo usmjerilo na očuvanje i zaštitu povijesne jezgre Splita u kontekstu razvoja grada, razvoja turizma i životnih navika i potreba građana. Društvo aktivno djeluje na edukaciji građana o potrebi čuvanja i zaštite baštine, organiziranjem znanstvenih i stručnih predavanja i izleta za upoznavanje prirodnih i kulturnih znamenitosti, člancima tiskanima u časopisu *Kulturna baština* i lokalnim medijima i dokumentima poput *Apela za zaštitu kulturne baštine*, kojim upozorava na brojne probleme u očuvanju spomeničke baštine i poziva na promjenu odnosa i iznalazjenje odgovarajućih rješenja. Svi dosadašnji predsjednici Društva dali su svoj pečat njegovu djelovanju s obzirom na vrijeme, probleme i mogućnosti koje su imali. Spomenimo samo one s duljim predsjedničkim stažem – dr. sc. Jerka Čičin-Šaina, ing. Mariju Znidarčić, prof. Antu Sapunara i dr. sc. Stanka Piplovića.

Još osamdesetih godina prošlog stoljeća Društvo se počelo zalagati za obnovu Monumentalne fontane, što je još uvijek jedan od njegovih najvažnijih projekata. Monumentalna fontana, podignuta 1888. godine, umjetnički je vrijedan spomenik uvođenja vode u Split i označava jedan od simboličkih početaka modernizacije dotad malog i zapuštenog grada. Uz velike napore, Društvo je zajedno s drugim udrugama i građanima uspjelo da Gradsko vijeće 2018., u sklopu proslave 130. obljetnice postavljanja Fontane, odobri projekt njezine rekonstrukcije s napomenom da se na vrhu postavi grb grada Splita. Drugi vrlo važan projekt, koji traje više od 40 godina, izdavanje je znanstvenog časopisa *Kulturna baština*. Pokretanje ovog časopisa 1973. godine, isprva s vrlo skromnim ambicijama, pokazuje da je projekt Društvo prijatelja kulturne baštine vođen planski, da je u njega ugrađen potencijal koji nadilazi početnu fazu

organiziranja i aktivizma. Važnost časopisa *Kulturna baština* za Split može se mjeriti godinama izlaženja, ali prije svega činjenicom da spaja društveni aktivizam sa znanstvenim istraživanjima i objelodanjenim rezultatima i u duhu mikrohistorije prikazuje raznolikost i specifičnost povijesnih slojeva i umjetničke domete splitskog graditeljskog nasljeđa te identitetsku povezanost stanovnika Splita s materijalnom i nematerijalnom baštinom. Časopis *Kulturna baština* objavljenim tekstovima doprinosi vrlo dinamičnoj i kritičkoj intertekstualnoj i intelektualnoj raspravi o splitskoj spomeničkoj baštini, čime se legitimira pred građanima, lokalnom i širom znanstvenom javnošću.

Još jednom naglašavajući važnost i složenost zadaća koje Društvo obavlja, spominjem i činjenicu da Društvo u sklopu svojih zadaća edukacije, tumačenja i širenja znanja, razvija toliko posljednjih godina spominjanu kulturu sjećanja organiziranjem znanstvenih skupova o važnim povijesnim i kulturnim događajima, ustanovama, osobama, lokalnim običajima i vjerovanjima, čime doprinosi koheziji zajednice građana, prostora i prirodnog okružja te izgradnji identiteta. U skladu s tim širi svoju izdavačku produkciju. Godine 1982. Društvo je dobilo zlatni grb Grada Splita, a od 1987. Društvu je priznat status društvene organizacije s primarnom zadaćom zaštite kulturne baštine. Pritom treba napomenuti da Društvo nikad nije imalo stalna financijska sredstva odobrena od Grada.

I na kraju, nakon pogleda u prošlost, pitamo se kako nastaviti dalje. Kako i dalje buditi kritičku svijest građana Splita i stvarati uvjete za promjenu odnosa prema baštinjenom. Mi u Društvu držimo da su doista promijenjeni uvjeti djelovanja civilnih udruga. Međutim, internet i društvene mreže pružaju nove i goleme mogućnosti za komunikaciju s građanima, razmjenu mišljenja i oblikovanje svijesti o važnosti prostora i povijesti za naš identitet. Pitanja identiteta osobito su važna u današnjem globalnom svijetu. Polazeći od toga, poenta našeg budućeg djelovanja i dalje treba biti aktiviranje građanskog potencijala raspravljanjem o mogućim rješenjima i suprotstavljanjem javnoga interesa lošim potezima vlasti ili privatnom interesu zasnovano na moralnim i etičkim načelima, aktivnim i jasnim izlaganjem stavova u javnosti i stalnom intelektualnom budnosti kako bismo očuvali i održali raznolikost naslijeđene materijalne i nematerijalne baštine i jedinstvenost njezine vrijednosti kao dokaz naše prisutnosti u svijetu.

Poštovani članovi Društva, čestitam Vam obljetnicu i želim uspjeh u daljnjem radu!

Slika 1. Svečana akademija prigodom 50. obljetnice djelovanja Društva prijatelja kulturne baštine Split, Sustipan, 6. kolovoza 2021.